

ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ БІОЕНЕРГЕТИКИ В УКРАЇНІ ТА АДАПТАЦІЯ ЙОГО ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

СІНЧЕНКО В.М. доктор с.-г. наук,
ГУМЕНТИК М.Я. кандидат с.-г. наук,
БОНДАР В. С. кандидат е. наук.

Інститут біоенергетичних культур і цукрових буряків НААН

Вступ. Поглиблення кризових явищ, безпосередньо пов'язаних з підвищенням цін на викопні енергоресурси і глобальними змінами клімату, спонукало уряди держав до перегляду енергетичних стратегій, диверсифікації та удосконалення правових, організаційних і фінансових механізмів, спрямованих на прискорений розвиток нетрадиційних відновлювальних джерел енергії (ВДЕ). Ключовими факторами, що сприяли швидкому розвитку та становленню на світовому ринку нової галузі біоенергетики, стали не тільки економічні причини, а й відмова низки провідних країн від використання ядерної енергії, боротьба за скорочення шкідливих викидів у атмосфері.

Україна має значний потенціал для розвитку виробництва енергії на основі відновлювальних джерел, особливо біопалива з органічної сировини. Проте існує ціла низка проблем нормативно-правового характеру, які створюють труднощі для успішного розвитку внутрішнього ринку біопалива України. Зокрема, неадаптованість вітчизняних нормативів у даній сфері до міжнародних, насамперед, європейських, стандартів, що стає на заваді використанню існуючого потенціалу повною мірою. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває проблема внесення змін і доповнень до чинного законодавства України, розробка нових законодавчих актів, які б відповідали європейським стандартам та вимогам сталості [1]. Для цього в наукових колах та експертному середовищі продовжується вивчення, розробка конкретних пропозицій щодо правового забезпечення розвитку біоенергетики як перспективної галузі енергетики України.

Постановка проблеми. У правовому полі України існує майже тридцять законодавчих актів, що врегульовують відносини у сфері виробництва та споживання біопалива. Але більшість з них характеризуються відсутністю реальних (насамперед, фінансових) механізмів підтримки розвитку ВДЕ. До ключових нормативно-правових актів, які регулюють сферу розвитку біоенергетики і які

потребують системного доопрацювання, варто віднести:

- Закон України «Про альтернативні джерела енергії» (№ 555-IV від 20.02.2003);

- Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо встановлення «зеленого» тарифу» (№ 601-VI від 25.09.2008);

- Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про електроенергетику» (№ 1220-VI від 01.04.2009);

- Закон України «Про внесення змін та доповнень до деяких законодавчих актів України щодо сприяння виробництву та використанню біологічних видів палива» (№ 1391-VI від 21.05.2009);

- Енергетична стратегія до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.03.2006 р. № 145-р (оновлена 24.07.2013 р.);

- Концепція Державної цільової науково-технічної програми розвитку виробництва та використання біологічних видів палива, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12.02.2009 р. № 276-р.

Недосконалість законодавчо-нормативної бази розвитку біоенергетики в Україні, розмитість стратегії та відсутність чітких механізмів реалізації поставлених завдань є основними причинами низького рівня інвестицій і неконкурентоспроможності вітчизняних підприємств з виробництва та постачання альтернативних енергоносіїв. До факторів, які гальмують розвиток галузі, насамперед, треба віднести невідповідність стандартів та системи сертифікації біопалива згідно з критеріями сталості використання біомаси.

За оцінкою експертів, найбільш дієвим, таким що запроваджує реальну фінансову підтримку виробникам електроенергії з ВДЕ, є закон про «зелені» тарифи, в якому передбачено низку пільг для виробників та споживачів біопалива. Але він також не повною мірою висвітлює питання стосовно порядку застосування «зеленого» тарифу, зокрема при використанні окремих видів біопалива та біомаси у невеликих обсягах у приват-

ному секторі. Також законом не врегульовані питання «зелених» тарифів для енергії, виробленої з біогазу та твердих побутових відходів [3, 4, 5, 6].

Мета досліджень. Метою роботи є проведення аналізу чинних нормативно-правових актів, покликаних сприяти розвитку біоенергетики в Україні та розробка пропозицій щодо адаптації законодавчих актів України до вимог законодавства Європейського Союзу.

Результати досліджень та їх обговорення. Україна володіє широким спектром сировинних ресурсів, а також технологічною та промисловою базою для розвитку біоенергетики. Державна підтримка розвитку цієї галузі повинна базуватися на гармонізації законодавства України із законодавством ЄС, впровадженні відповідних фінансових стимулів та механізмів, інвестиційно-інноваційної підтримки сфери виробництва біопалива. Проте, на сьогодні становлення й розвиток біоенергетики в Україні пов'язані з низкою економічних труднощів.

У Європейському Союзі правове регулювання розвитку біоенергетики здійснюється через директиви щодо державної підтримки ринку біопалива країнами ЄС. Можемо виділити такі форми державної підтримки:

- пільгове кредитування закупки обладнання для будівництва біопаливних заводів, котлів, іншого обладнання для спалювання біопалива;

- державне фінансування науково-технічних розробок і досліджень з питань вирощування та перероблення біомаси та виробництва біопалива.

З 1 лютого 2011 року Україна стала повноправним членом Енергетичного Співтовариства. Країна зобов'язалась імплементувати цілу низку європейських директив та регламентів, які б гармонізували її законодавство у сфері енергетики з європейською нормативно-правовою базою. Підписаний Україною Протокол про приєднання до Енергетичного Співтовариства містить чіткий перелік нормативно-правових актів, які мають бути враховані українським законодав-

ством, і чіткі терміни реалізації. Відповідно до підписаних Україною документів, зміни мали торкнутися сфери використання відновлювальних джерел енергії та збереження навколишнього середовища.

Питання ВДЕ в ЄС регулює кілька Директив, серед яких особливе значення має Директива 2001/77/ЄС. Низка положень українського законодавства прямо суперечить її положенням. Відповідно до Директиви, визначення терміну «біомаса» не має відрізнятися від визначень, передбачених у національних законодавствах. Однак, дефініція біомаси, що міститься у Законі України «Про альтернативні палива» відрізняється від визначення. Якщо, відповідно до Директиви, біомаса – це «біорозкладна фракція продуктів, відходів та осадів», то закон України дає визначення її як «біологічно-відновлювальної речовини органічного походження». При такому визначенні не охоплено правове регулювання найбільш поширених її видів на основі органічної сировини.

У цьому зв'язку можна погодитись з позицією окремих експертів, що пропонують таку редакцію «біомаси» в українському законодавстві: «Біомасою є біологічно-відновлювана речовина органічного походження, що зазнає біологічного розкладу (продукти, відходи та залишки лісового та сільського господарства, рибного господарства і пов'язаних з ними галузей), а також складова промислових або побутових відходів, здатна до біологічного розкладу».

Відповідно до Рішення 2012/03/МС-ЕпС 10-ї Міністерської Ради Енергетичного Співтовариства, Україна має в найкоротший термін імплементувати Директиву 2009/28/ЄС щодо сприяння виробництву енергії з відновлюваних джерел енергії, яка вносить зміни та в подальшому скасовує Директиву 2001/77/ЄС та Директиву 2003/30/ЄС. При цьому, строк імплементатії встановлено до 1 січня 2014 року, про що необхідно буде повідомити Секретаріат Енергетичного Співтовариства і надати тексти основних положень законодавства, що затверджені

у відповідних сферах, передбачених Директивою [8].

15 березня 2006 року Кабінетом Міністрів України було схвалено Енергетичну стратегію України до 2030 року. Оскільки під час розробки Стратегії у 2006 р. не були враховані світові тенденції у сфері енергетики протягом останніх семи років, документ було переглянуто у 2013 році. Виконання Стратегії, яка передбачає зниження використання викопних енергетичних ресурсів на 30% до 2030 р., дозволить державі позбутися залежності від імпортованих енергоресурсів. Постає питання про досягнення мети як за рахунок оптимізації використання традиційних енергозберігаючих технологій, так і завдяки широкому використанню альтернативної енергетики на основі відновлюваних джерел.

Відповідно до Концепції державної цільової науково-технічної програми виробництва і використання біологічних видів палива, прийнятої Кабміном у 2013 році, частка біопалива у загальному балансі країни в 2014 р. повинна збільшитись в п'ять разів за рахунок державного та місцевих бюджетів, що, проте, викликає сумнів щодо реальності виконання поставленого завдання.

Підвищення ефективності використання традиційних енергозберігаючих технологій необхідно досягати шляхом модернізації теплових електростанцій та транспортних мереж, створення нових енергетичних потужностей, а також збільшення обсягів видобування викопних видів палива на території України.

Окрім того, Енергетичною стратегією України передбачено подальший розвиток альтернативних видів енергетики. Згідно з документом, до 2030 року повинні розвинути всі сектори альтернативної енергетики. Найбільш перспективним вважається розвиток вітрової та сонячної енергетики. У 2012 році за показниками темпів розвитку й приросту нових потужностей альтернативна енергетика посідала провідні позиції, порівняно з традиційною, саме за рахунок сонячної та вітроенергетики. Слід зазначи-

ти, що в балансі Європейського союзу частка відновлювальної енергетики займає 13%, з якої 10% – це частка біомаси, а всі інші відновлювані джерела енергії займають 3%.

Дані, наведені на рис 1., демонструють, що частка біомаси в структурі загального обсягу споживання енергії в ЄС складає 15,1%.

Наразі, частка енергії, отриманої з альтернативних джерел, в енергетичному балансі України становить 1,2%, або 1,5 млн. тонн нафтового еквіваленту. Очікується, що до 2030 р. сумарний вклад альтернативних джерел енергії повинен збільшитись у 8 разів [2, 10].

У Стратегії зазначено, що розвиток енергетики на основі відновлюваних джерел енергії є важливим напрямком, який підвищує рівень енергетичної безпеки і знижує антропогенний вплив на навколишнє середовище. Передбачається збільшення частки відновлюваних джерел енергії (ВДЕ) у загальному балансі встановлених потужностей до рівня 10% у 2030 році. Відповідно до Стратегії, для широкого комерційного використання найближчими роками доцільно використовувати технології спалювання біомаси в котлах, а також технології збору й утилізації біогазу на полігонах твердих побутових відходів. Найбільший енергетичний потенціал в Україні мають такі види біомаси як: швидкоростучі енергетичні культури, відходи переробляння сільськогосподарських культур, відходи деревини та деревообробки. Проте, реалізація даного потенціалу ускладнюється нерозвиненістю інфраструктури та сировинної бази, необхідної для безперервних поставок сировини, низьким рівнем розвитку галузей, що виготовляють устаткування, а також малим обсягом генерації кожного з таких об'єктів. Внаслідок зазначених причин, динаміка вироблення біоенергетики на першому етапі реалізації відставатиме від генерації на базі інших видів ВДЕ, однак у перспективі може стати важливою складовою у балансі виробництва теплової енергії.

В Енергетичній стратегії прописано схему дії «зеленого тарифу» для виробників електроенергії з ВДЕ і відзначено, що необхідно розглянути можливість поширення його й на біоенергетику. Та, на жаль, в Енергетичній стратегії України питання розвитку біоенергетики є недостатньо врегульованими і немає чіткого механізму її реалізації [2].

Серед розробок, які могли б суттєво вплинути на оптимізацію нормативної бази України щодо правового регулювання у сфері біоенергетики, є «План дій по біомасі для України» (2009 р.). Цей План дій був підготовлений в рамках Нідерландсько-Українського G2G (Уряд до Уря-

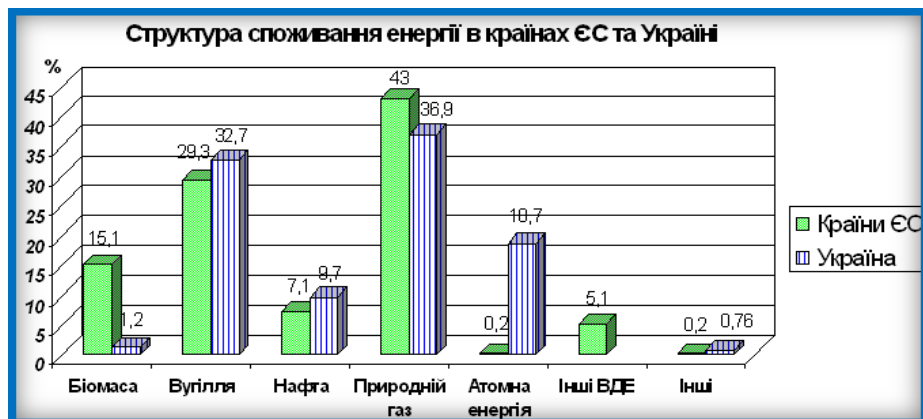

Рис. 1. Структура споживання енергії в країнах ЄС та Україні.

ду) проекту «Біомаса та біопаливо». Його мета - визначити стратегію розвитку сектору біоенергетики в Україні, встановити існуючі недоречності та запропонувати шляхи їх усунення. Проект розроблено з урахуванням досвіду Нідерландів – країни, де успішно реалізується програма переходу до енергетики, що базується на біопаливі з біомаси та органічних відходів.

За Планом дій, ефективному розвитку біоенергетичного сектору в Україні перешкоджає низка проблем. Для визначення можливих шляхів їх вирішення були ідентифіковані «вузькі місця» за п'ятьма темами: політичні, законодавчі, фінансові, економічні, технологічні. Для кожної групи проблем були запропоновані відповідні дії [7].

Для України, яка є членом СОТ та має намір підписати Угоду про асоціацію з Євросоюзом, звичною має стати база-ва модель розвитку, що прийнята в ЄС, тобто модель інноваційного розвитку, за якої енергетична та екологічна безпека країни поєднується з активізацією роботи над вдосконаленням правового забезпечення, впровадженням інноваційних технологій, у тому числі, виробництвом біопалива на місцевому та на загальнодержавному рівнях.

Із врахуванням сприятливих ґрунтово-кліматичних умов України, для вирощування високопродуктивних енергетичних культур перспективним напрямком біоенергетики є фітоенергетика, яка базується на біомасі рослинного походження. Результатом використання біомаси є виробництво сировини для біоетанолу, біогазу та твердих видів біопалива у вигляді паливних гранул та брикетів. За даними Асоціації учасників ринку альтернативних видів палива та енергії, у 2012 році в Україні було вироблено ~ 800 тис. тонн твердого біопалива, значна частина яких, до 90%, експортується за кордон.

Поряд з цим, протягом останніх років, частка твердого біопалива, що залишається в Україні, поступово збільшується, але, за відсутності відпрацьованих механізмів логістики, зберігання та доставки, даної кількості занадто мало для забезпечення потреб комунальної енергетики та населення. Між тим, значним резервом для внутрішнього споживання біопалива міг би стати біоетанол, вироблений з культур цукрових буряків, що в умовах України може забезпечити його вихід до 5000 л з 1 га та біогаз. Безпосередньою та найбільш дешевою сировиною для виготовлення біоетанолу може стати меляса, а також цукровий сироп і так звана «зелена патока». Спеціалістами підраховано, що, при валовому зборі цукрових буряків в обсязі 18-20 млн. т, можна забезпечити виробництво цукру на рівні 2,1-2,3 млн. т на рік, біоетанолу 300 тис. т, біогазу із жому та

поживних решток – 414-453 млн. м³ при загальній площі посіву цукрових буряків 350-400 тисяч гектарів.

Аналізуючи дані рис. 2., можна відзначити, що частка біомаси у валовому енергоспоживанні в країнах ЄС до 2030 року має досягти 19%, що суттєво відрізняється від цілей, запропонованих Енергетичною стратегією України. У структурі розподілу сировини - основна частка біомаси припадає на тверду біомасу. До країн-лідерів, де виробництво енергії з біомаси успішно розвивається, можна віднести Швецію, Австрію, Данію, Фінляндію. У цих країнах виробництво теплової енергії з біомаси становить ~ 40%.

Негативним чинником при виробництві та реалізації теплової енергії для заміни викопних видів палива є відсутність на ринку однакових правил гри. Так, Уряд України, всупереч законодавству, не передбачив механізмів компенсації різниці в тарифах виробникам теплової енергії, що використовують альтернативні відновлювальні (крім імпортованого газу) види палива. Між тим, у 2013 році було простимульовано 8 млрд.м³ покупного газу, використаного для виробництва тепла. Стаття 20 Закону України «Про тепlopостачання» № 2633-IV від 2 червня 2005 року передбачає: «У разі, якщо тимчасово тариф на теплову енергію встановлено нижче її собівартості з урахуванням граничного рівня рентабельності, то орган, яким устанавлено цей тариф, повинен передбачити механізми компенсації цієї різниці в порядку, встановленому законодавством. Збитки теплоенергогенеруючих та тепlopостачальних організацій внаслідок надання пільг з оплати за спожиту теплову енергію окремим категоріям споживачів повністю відшкодовуються за рахунок джерел фінансування, визначених законами України, які передбачають відповідні

пільги». З іншого боку Постанова КМУ від 20 березня 2013 року № 167 «Про затвердження Порядку та умов надання у 2013 році субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на погашення заборгованості з різниці в тарифах на теплову енергію, послуги з централізованого водопостачання та водовідведення, що вироблялися, транспортувалися та постачалися населенню, яка виникла у зв'язку з невідповідністю фактичної вартості теплової енергії та послуг з централізованого водопостачання і водовідведення тарифам, що затверджувалися та/або погоджувалися органами державної влади чи місцевого самоврядування» передбачає механізм надання субвенції лише за спожитий природний газ на погашення кредиторської заборгованості підприємств, що виробляють, транспортують та постачають теплову енергію населенню на суму 5,126 млрд. грн. Дана постанова створює монополію та стримує розвиток біоенергетики в Україні, оскільки надає переваги використанню природного газу над іншими джерелами енергії.

У Законі України № 1220-VI від квітня 2009 року «Про електроенергетику» також є необхідним скасувати вимогу щодо частки місцевої складової для проектів, що претендують на отримання «зеленого» тарифу на електроенергію з біомаси та біогазу, оскільки в Україні не налагоджено виробництво відповідного обладнання.

Висновки. Енергетична галузь України на сьогодні знаходиться на перехідному етапі реформування. У більшості випадків вона управляється в ручному режимі, невчасно реагує на сучасні виклики та потенційні загрози.

У чинному законодавстві України існує низка положень, що сповільнюють використання біомаси та органічних відходів, які, на думку науковців та ек-

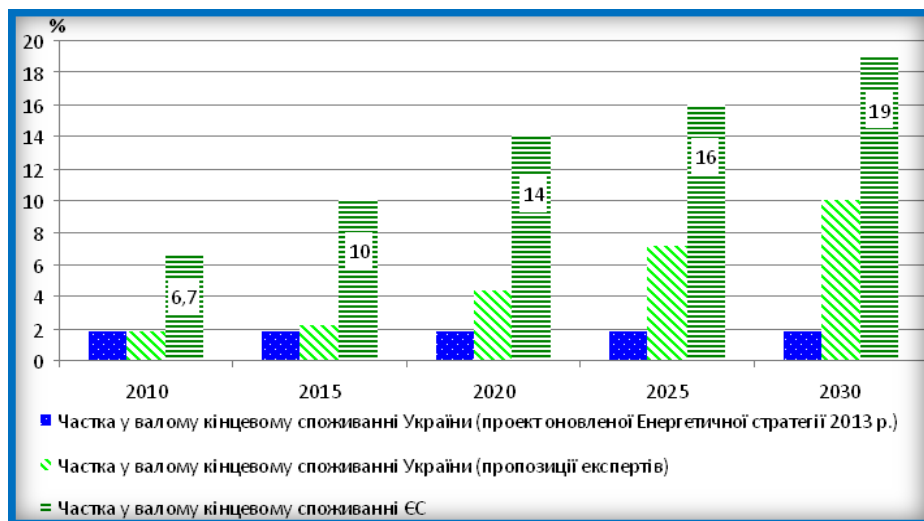

Рис. 2. Частка біомаси в Енергетичній стратегії України, пропозиція експертів в галузі біоенергетики та в ЄС. (Джерело: Біоенергетична асоціація України)

пертів, при їх усуненні дозволить замінити використання викопного палива на біологічне до 10-15%.

Основними факторами, що стримують розвиток біоенергетики є:

- відсутність сприятливих фінансових механізмів у вигляді субсидій та пільг для виробників та покупців біоенергетичного обладнання;

- відсутність державної та регіональних програм з розвитку біоенергетики та місцевих видів біопалива;

- недостатнє врахування можливостей галузі біоенергетики при розробці проекту оновленої Енергетичної стратегії України на період до 2030 року;

- недостатньо розвинутий ринок біомаси, біопалива та інфраструктури для зберігання та їх реалізації;

- несприятливі умови для залучення інвестицій, у тому числі закордонних;

- складність процедури отримання «зеленого тарифу» та недосконалі механізми тарифоутворення, що не стимулюють виробників тепла використовувати місцеві альтернативні види біопалива.

Обов'язковою умовою розвитку біоенергетики в Україні є державна підтримка наукового забезпечення та інноваційної діяльності в області вдосконалення нових технологій вирощування, перероблення біосировини та розробка науково-обґрунтованої стратегії розвитку сектору біоенергетики, яка б враховувала усі фактори енергетичної безпеки.

Вимагає врегулювання система ринкових інструментів для забезпечення ефективної економічної діяльності у сфері виробництва, продажу та споживання біопалива.

Особливої уваги потребує субсиду-

вання внутрішніх цін на газ для населення та ЖКГ, що робить біопаливо та виробництво теплової й електроенергії з біомаси неконкурентоспроможним у цих секторах.

Становлення та розвиток біоенергетики сприятиме виконанню Україною вимог щодо зменшення викидів в атмосферу, передбачених Кіотським протоколом до Рамкової Конвенції ООН про зміну клімату; створюватиме гарантований ринок збуту сільськогосподарської сировини та біопалива. Тому адаптація українського законодавства до вимог Європейського Союзу та забезпечення функціонування нормативно-правових актів на належному рівні стане черговим кроком на шляху до зміцнення енергетичної безпеки країни. Партнерство України в енергетичній галузі з ЄС має стати важливим вектором майбутньої політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Роїк М.В. Біоенергетика в Україні: стан та перспективи розвитку / М.В. Роїк, В.Л. Курило, М.Я. Гументик, О.М. Ганженко // Біоенергетика. – 2013. – № 1. – С. 5-10.

2. Енергетична стратегія України на період до 2030 року. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://mpe.kmu.gov.ua/fuel/control/uk/doccatalog>

3. Закон України від 20.02.2003 № 555-IV «Про альтернативні джерела енергії». [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

4. Закон України від 25.09.2008 № 601-VI «Про внесення змін до деяких законів України щодо встановлення «зеленого» тарифу». [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>

5. Закон України від 20.11.2012 5485-17 «Про внесення змін до Закону України «Про електроенергетику». [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua>

6. Закон України від 21.05.2009 № 1391-VI «Про внесення змін та доповнень до деяких законодавчих актів України щодо сприяння ви-

робництва та використанню біологічних видів палива». [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>

7. План дій по біомасі для України. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://esco-ecosys.narod.ru>

8. Україна і Енергетичне Співтовариство: два роки в очікуванні. [Електронний ресурс] // Режим доступу <http://www.ier.com.ua/ua/publications/comments/?pid=3730>

9. Енергетичний баланс України за 2011 рік. Експрес-випуск № 08/4 - 16/290 від 20.12.2012. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] // Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua

10. Аналітична записка БАУ №1 «Місце біоенергетики в проекті оновленої Енергетичної стратегії України до 2030 року» [Електронний ресурс] // Режим доступу: www.uabio.org/activity/uabio_analytics

11. Аналітична записка БАУ №3 «Бар'єри для розвитку біоенергетики в Україні» [Електронний ресурс] // Режим доступу: www.uabio.org/activity/uabio_analytics

12. Георгій Гелетука Біомаса зігріє Україну [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/columns/2013/06/14/379997/>

АНОТАЦІЯ

Проаналізовано чинні нормативно-правові акти України, що регулюють розвиток біоенергетики в Україні, досліджено етапи нормативного забезпечення галузі, вказано шляхи вдосконалення правового регулювання розвитку біоенергетики у контексті адаптації до *acquis communautaire* ЄС.

АННОТАЦІЯ

Проведен аналіз діючих нормативно-правових документів, призначених сприяти розвитку біоенергетики в Україні.

Указані недостатки діючого законодавства та шляхи їх усунення для адаптації к вимогам ЄС.

ANNOTATION

There are carried out analysis of the existing legal instruments designed to promote bioenergy development in Ukraine. These defects of current legislation and ways to overcome them in order to adapt to EU requirements. It is noted that the methods of the EU to overcome the difficulties in implementation of biofuel production and circulation should be implemented in Ukraine.

БІООВИНИ

- Словаччина, - зазначив у свою чергу Посол Павел Гамжік, - зацікавлена інвестувати в українські підприємства для виробництва біоетанолу. Ми маємо хороший досвід, а також необхідні технології. Тому співпраця у цьому напрямку буде ефективною.

Окрім цього, під час переговорів словацька сторона висловила готовність у наданні допомоги Україні в гармонізації законодавства в аграрній сфері після підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом.

(Джерело: прес-служба Міністерства аграрної політики та продовольства).

УКРАЇНА І СЛОВАЧЧИНА ДОМОВИЛИСЬ СПІЛЬНО ВИРОБЛЯТИ БІОЕТАНОЛ

З 2005 року до 1 півріччя 2013 року Словаччина інвестувала у сільське господарство України понад 14 мільйонів доларів. Товарообіг між двома країнами у 2012 році склав понад 1 млрд. доларів США.

Нині Україна та Словаччина планують розширити співробітництво в галузі АПК - розробити перший спільний інвестиційний проект з виробництва біоетанолу. Його розпочнуть реалізовувати на одному з українських спиртзаводів вже до кінця поточного року. Про це йшлося на зустрічі Міністра аграрної політики та продовольства України Миколи При-

сяжнюка з Надзвичайним і Повноважним Послом Словацької Республіки в Україні Павлом Гамжіком.

- Нам потрібно максимально використати потенціал вітчизняної цукропереробної та зернової галузей. Виробництво біоетанолу особливо для цього підходить. Такий, перший спільний зі Словаччиною, інвестиційний проект допоможе залучити новітні технології у виробництво біопалива на території України. При цьому Уряд повинен виступити у ролі надійного партнера, оскільки держава зацікавлена в реалізації саме таких інвестпроектів, - зазначив Микола Присяжнюк.